

Г.Б. Сарсембаева, аға оқытушы¹

М.А. Баяндин*, э.ғ.д., доцент²

Г.Д. Баяндина, PhD, қауымд. профессор²

А.К. Бекмурзаева, PhD докторанты³

М.Дулатов атындағы

Қостанай инженерлік-экономикалық университеті,

Қостанай қ., Қазақстан¹

Шерхан Мұртаза атындағы

Халықаралық Тараз инновациялық институты,

Тараз қ., Қазақстан²

Инновациялық Еуразия университеті,

Павлодар қ., Қазақстан³

* – негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)

e-mail: mbyandin.71@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН МЕН РЕСЕЙ АСТЫҚ ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ӨНДІРІСТІК ЕСЕП ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ СИПАТТАМАСЫ

Мақалада Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы астық шаруашылығының өндірістік есеп жүйелері қарастырылған. Сонымен қатар мақаланы жазудағы негізгі мақсаттың бірі – бухгалтерлік есептің ішкі жүйесінің тиімділігін жетілдіру және арттыру үшін екі елдің өндірістік есебінің сипаттамаларына жүйелі салыстырмалы талдау жүргізу болып табылады. Бұл материалды дайындау барысында сипаттау, талдау және синтездеу әдістері қолданылды. Салыстырмалы талдау әдісі Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы өндірісінде астықтың өзіндік құнын анықтау процесін жүзеге асыруға мүмкіндік берді. Өндірістік есепті ұтымды жүргізудің негізгі ережелері ретінде мына анықтамаларды қарастыруға болады: шығындарды есепке алу объектілері, Шығындар әдісі, есептеу объектісі, есептеу бірлігі, өндіріс шығындарын есептеу әдісі. Ауыл шаруашылығы өндірісі, сонымен бірге өсімдік шаруашылығы саласындағы өндірістік процесі ұйымдастырудың тиімді жолдарына шығындарды бөлуді нақты қамтамасыз ету және өндірістік-шаруашылық қызметке тұрақты мониторинг жасау нәтижелері арқылы қол жеткізілетіндігі жайлы ұсынылған. Өсімдік шаруашылығы кәсіпорындарының жұмыс істеу тиімділігін арттыру жолдарын іздеу мақсатында өсімдік шаруашылығы саласындағы есепті ұйымдастыруды оңтайландыру, сонымен бірге астық өндіруші кәсіпорындардың өндірістік есебінің қолданыстағы жүйесінің мәселелеріне талдау жасауды ұсыну қажеттілігі туралы қорытындылар жасалған болатын.

Кілт сөздер: өндіріс есебі, астық шаруашылықтары, астық өндірісі, шығындар есебі, ауылшаруашылығы өндірісі, шығындарды бөлу, агроөнеркәсіп кешені.

Ключевые слова: производственный учет, зерноводческие хозяйства, зерновое производство, учет затрат, сельскохозяйственное производство, распределение затрат, агропромышленный комплекс.

Keywords: production accounting, grain farms, grain production, cost accounting, agricultural production, cost distribution, agro-industrial complex.

Кіріспе. Әрбір мемлекетте астық шаруашылығы оқшауланбай, агроөнеркәсіптік кешен және халық шаруашылығы салаларымен тығыз байланыста жұмыс істейді. Қазақстанның астық шығымдылығын әлемнің дамыған елдерімен салыстырғандағы талдау нәтижелері республикадағы астық шығымдылығы Ресейден үш есе, ЕО елдерімен және АҚШ-пен салыстырғанда төрт және алты есе аз, сәйкес [1, б. 203].

Сонымен қатар, Қазақстан бірқатар жылдар бойы дәстүрлі түрде дәнді дақылдарды ірі экспорттаушылардың қатарында болды. Елде айтарлықтай экологиялық таза аумақтар бар және сәйкесінше органикалық азық-түлікті қолайлы бағамен өндіре алады. Осылайша, республикада ауыл шаруашылығы өндірісінде сапалы серпіліс жасауға барлық жағдай жасалған [2, б. 102].

Зерттеудің мақсаты – бухгалтерлік есеп процесін интеграциялау және жетілдіру бойынша жалпы ұсыныстарды әзірлеу мақсатында Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының өндірістік есеп жүйелерінің талдауы мен салыстырмалы сипаттамасын жүргізу.

Зерттеу мақсатына жету үшін авторлар келесі міндеттерді белгіледі: ауыл шаруашылығы өнімдерінің өзіндік құнын қалыптастыру және калькуляциялау мәселелеріне арналған қазақстандық

және шетелдік ғалымдардың еңбектерін зерттеу; Ресей мен Қазақстан Республикасындағы астық өндірісіндегі шығындарды есепке алу және астықтың өзіндік құнын калькуляциялау әдістемесіне салыстырмалы талдау жасау; астық өнімдерінің өзіндік құнын калькуляциялау және шығындар есебінің әдіснамасын әзірлеуде кейінгі ғылыми зерттеулерге жалпы ұсыныстар әзірлеу.

Пайда табу мақсатына жету барлық кәсіпорындардың, соның ішінде агроөнеркәсіп кешеніндегі кәсіпорындардың қызметінің негізгі көрсеткіші болып табылады. Осы мақсаттарға жету үшін, басқалармен қатар, экономикалық тепе-теңдікке ұмтылу көзделеді, бұл компания басшылығының барлық өндірістік шығындарды сатудан түскен кірістен өтеу қабілеті ретінде түсіну керек. Осы тұрғыдан алғанда, компаниялардың қандай нысанда жұмыс істейтініне қарамастан, олардың шаруашылық қызметін жоспарлау үшін қажетті ақпаратты қамтамасыз ету үшін шығындарды есепке алу жүйесін қабылдау ұсынылады.

Өндірістік есеп бухгалтерлік есептің ішкі жүйесі болып табылады және калькуляциялау баптары шеңберінде өндірілген өнімнің есебін, өндіріс шығындарын олардың пайда болған жерлері, жауапкершілік орталықтары мен өнім түрлері бойынша есепке алуды қамтамасыз етеді.

Өндірістік есеп экономикалық даму деңгейіне сәйкес үнемі жетілдіріліп отыруы керек, өйткені ол өндіріс процесін бейнелеудің бір түрі болып табылады [3].

Зерттеу барысында авторлар эмпирикалық зерттеу әдістерін (бақылау, салыстыру, өлшеу, эксперимент); теориялық зерттеу әдістері (абстракция, талдау және синтез, идеализация, индукция және дедукция, психикалық модельдеу, абстрактіліден нақтыға көтерілу және т.б.).

Әдебиеттік шолу. Өсімдік шаруашылығындағы өндірістің технологиялық және ұйымдастырушылық ерекшеліктері өндіріс есебін ұйымдастырудың және өнімнің өзіндік құнының калькуляциясын алдын ала анықтайды.

Ауыл шаруашылығы өнімдерінің өзіндік құнын қалыптастыру және калькуляциялау мәселесіне келесі ресейлік авторлардың еңбектері арналған: Костюкова Е.И. [3], Феськова М.В. [3], Кагирова Р.А. [3] т.б. Қазақстан Республикасының зерттеумен айналысатын ғалымдарының ішінде бұл мәселені жүйелік есеп аясындағы келесі авторлардың еңбектерін бөліп көрсетуге болады: Нұрсапина Қ.У. [1], Кенжин Ж. [1], Донцов С.С. [2] т.б.

Қазақ зерттеушілері – Шолпанбаева Қ.Ж., Шайханова Н.Қ., Сақтаева А.А. Кез келген өнімді өндіруде нормативті (жоспарлы) және нақты өзіндік құннан басқа, алдын ала (күтілетін) өзіндік құнды есептеу үшін шығындар деңгейін бақылау ұсынылады [4].

Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы сияқты саланың ресурстық әлеуеті Құрманованың Г.К. [5] еңбектерінде қарастырылған.

Астық түзілу кезеңіндегі егін шаруашылығын жүргізудің агрономиялық әдістері шетел ғалымдары Melash A, Bogale A [6] еңбектерінде зерттелген.

«Өсімдік шаруашылығына арналған шығындарды тексеру құжаттамасы» ішкі аудит стандартын қолдана отырып, өсімдік шаруашылығына шығындар аудитінің әдістемелік мәселелері Golova E.E., Baranova I.V., Garon M.N. [7] еңбектерінде зерттелген.

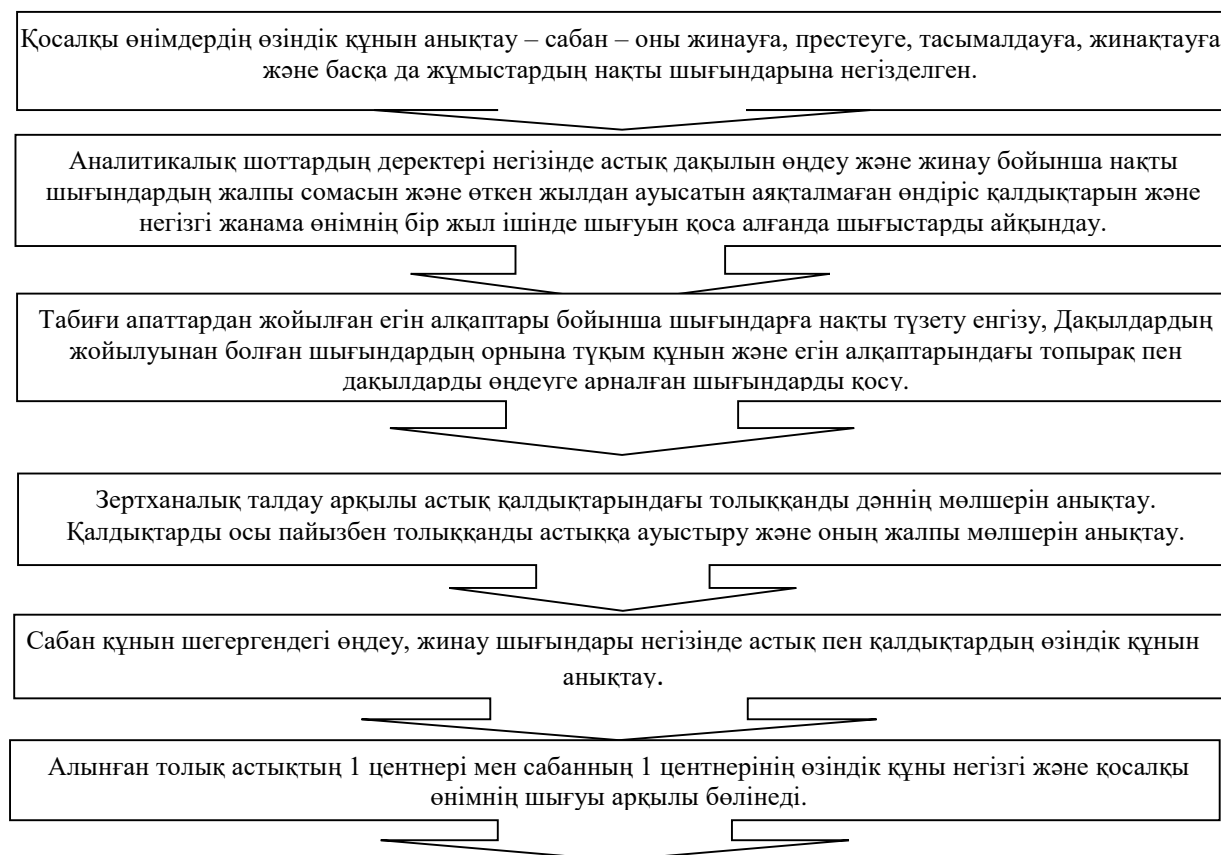
Әдебиеттерді шолу қазіргі уақытта өсімдік шаруашылығы кәсіпорындарының өнімін есепке алудың ұлттық жүйесі Қазақстанда да, Ресейде де шығындарды есепке алудың және өзіндік құнын калькуляциялаудың заманауи қолданбалы әдістемесінің болуын талап етеді деген қорытындыға келді, бұл өз кезегінде жалпы кәсіпорынның қаржылық жағдайына және нәтижелеріне айтарлықтай әсер етеді.

Негізгі бөлім. Салыстырмалы талдау негізінде Ресей мен Қазақстан Республикасындағы астық өндірісіндегі астықтың өзіндік құнын анықтау процесі ұсынылады.

Қосалқы өнімдерді қоспағанда, астықтың өзіндік құнын анықтау критерийлері не қатаң белгіленген, не жоспарлы бағалар бойынша анықталады: өткізу бағалары бойынша; ұйымыңыз үшін қолайлы бағамен.

Ресей мен Қазақстан Республикасының астық өндіру тәжірибесінде қосымша өнімге кететін шығындарды жою әдісі қолданылады.

Қосалқы өнімдердің шығындарын жою арқылы астықтың өзіндік құнын анықтау реттілігі күріште көрсетілген 1 [8], [9]:

1 сурет – Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасының астық өндірісіндегі астықтың өзіндік құнын айқындау процесі

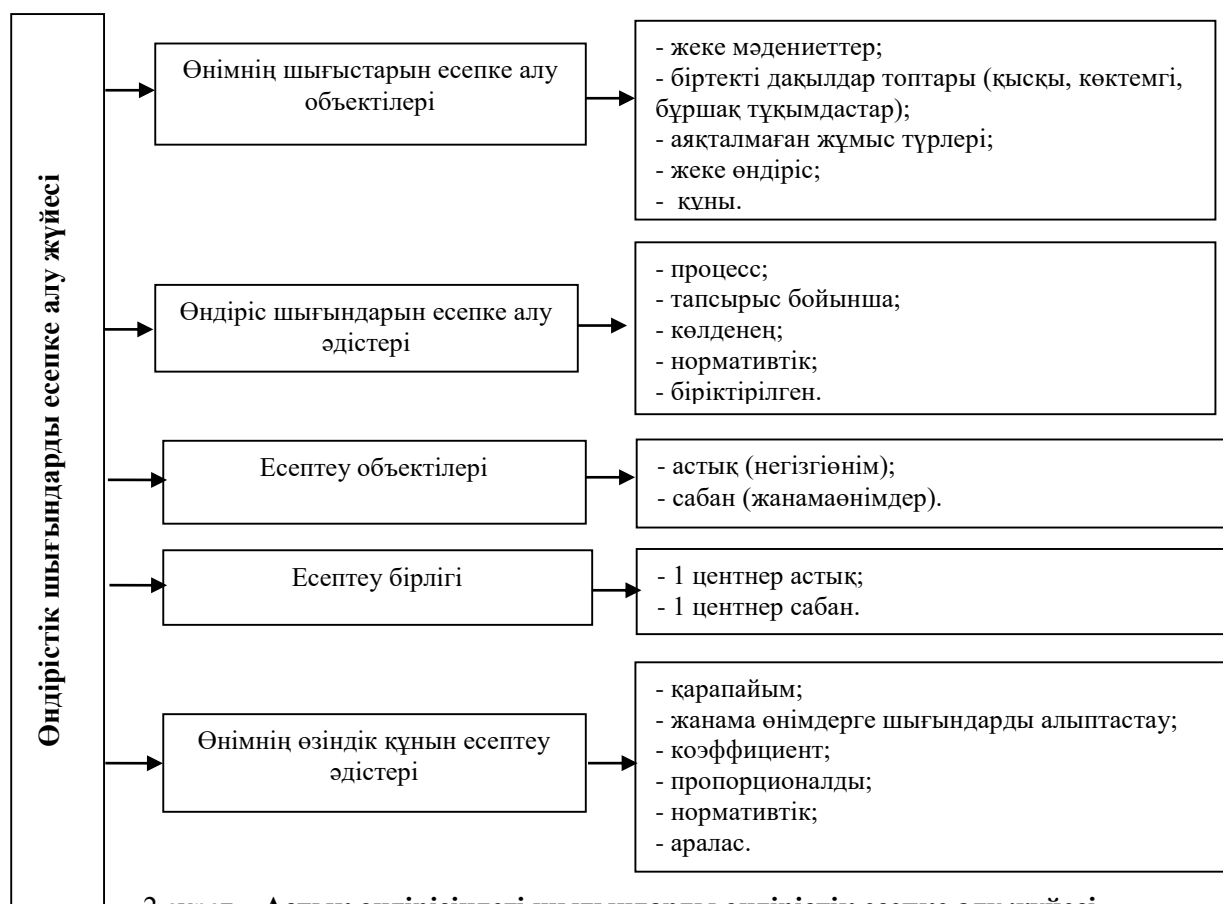
* [8,9] дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

Астық өндірісінде бір центнер астық пен бір центнер сабан есептік бірлік болып табылады.

Өндіріс есебін анықтаудың маңызды объектілері мыналар болып табылады: есеп объектілері, өзіндік құн әдістері, есеп бірліктері және өндіріс шығындарын калькуляциялау әдістері. Ауыл шаруашылығында өсімдік шаруашылығы саласындағы шығындар есебі 2-суретте көрсетілген [8], [9].

Шығындарды калькуляциялау және азайту, шығындарды есептеу және табыс пен олардың өсімін анықтау кезінде шығындар мен өнім көлемін есепке алу объектілерін дұрыс таңдау маңызды рөл атқарады, оның ішінде өсімдік шаруашылығы саласы.

«Өсімдік шаруашылығы өнімінің шығындары мен өнім шығарудың есебі» барысында есеп объектілері жеке дақылдар, біртекті дәндер, процестегі жұмыс түрлері, меншікті өнім және шығындар бойынша анықталады.

2 сурет – Астық өндірісіндегі шығындарды өндірістік есепке алу жүйесі

* [8,9] дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

Бухгалтерлік есептің мақсатына дақылдар, өсіру әдістеріне сәйкес ұқсас дақылдардың топтары және жартылай дақылдардың саны кіреді.

«Ауыл шаруашылығы қызметкерлерінің шығындары» олар бойынша шығындарды (шығындарды) ағымдағы жылдың өнімі бойынша дақылдар (өсімдіктер топтары) бойынша есепке алу объектілеріне жатқызу мүмкін болмаған кезде көрсетіледі. Мұндай шығындар алдағы жылдардағы егін жинау шығындарына жатады және өсімдік шаруашылығында аяқталмаған жұмыстар болып табылады. Бірінші жылдағы аяқталмаған өндірістің барлық шығындары ағымдағы жылдың өнімі бойынша ауыл шаруашылығы дақылдарының шығындары сияқты баптарда есепке алынады.

Шығындардың үшінші тобына жататын шығындарды бөлу жыл соңында жүзеге асырылады. Осы топтағы объектілерді есепке алу үшін өсімдік шаруашылығында пайдаланылатын негізгі құралдардың амортизациясы және оларды жөндеуге, суаруға және құрғатуға кеткен шығындар құны.

«Төртінші топтағы есепке алу объектілерінің құрамында өнімді жинаудан кейінгі өңдеуге, жем өндіруге және т.б. шығындар есепке алынады: сүрлем дайындау, шөп дайындау, шөп ұны. өндіру, шөп дайындау, сабан (еден), үстіңгі тақтайларды дайындау, орғаннан кейінгі өңдеу өнімдері және т.б.

Шығындардың түпкілікті тобын бөлек есепке алу объектілері ретінде бөлу қосымша өнімдердің жекелеген түрлерінің өзіндік құнын дәлірек есептеу қажеттілігімен, сондай-ақ жемшөп өндіру шығындарын жекелеген топтарға бөлу мақсатында байланысты. Жыл соңында өнімнің өзіндік құны есептеледі немесе көрсетілген шығындар бірінші топтағы объектілердің шоттарына бөлінеді». Өсімдік шаруашылығы саласындағы шығындарды есепке алу объектілерін таңдау өндіріс процесінің ерекшеліктерімен, оның қарқындылығымен, тиімділігімен, шығындарды есепке алудың (шығындардың) егжей-тегжейлі тереңдігімен, таңдалған есеп саясатымен, өндірістік процестерді ұйымдастырумен анықталады.

Өсімдік шаруашылығы саласында өндірістік процесті ұйымдастырудың тиімділігін қамтамасыз ету үшін өндірістің динамикасын, түрлерін, жеке ұйымдық бөлімшелерін және өндірістік-шаруашылық қызмет нәтижелерін қамтамасыз ету үшін шығындарды нақты бөлу қажет.

Әрбір есепке алу объектісі бойынша шығындар баптардың типтік номенклатурасына сәйкес топтастырылады. 20-1 «Өсімдік шаруашылығы» баланстық шотында ең көп өндірілген өнімнің өзіндік құнын есепке алу және талдау ауыл шаруашылығы ұйымдарында өнімнің (жұмыстардың, қызметтердің) өзіндік құнын калькуляциялау бойынша әдістемелік ұсыныстарға сәйкес келесілер бойынша есептеледі; Есептеу элементтері:

1. өндірісте пайдаланылатын материалдық шығындар (ресурстар), оның ішінде:
  - 1.1. тұқымдар мен отырғызу материалдары;
  - 1.2. минералды және органикалық тыңайтқыштар;
  - 1.3. өсімдіктерді қорғау құралдары;
  - 1.4. мұнай өнімдері;
  - 1.5. технологиялық мақсаттарға арналған отын және энергия;
  - 1.6. үшінші тұлғалардың жұмыстары мен қызметтері.
2. сыйақы (аймақ бойынша бөлінеді);
3. әлеуметтік салым;
4. негізгі құралдарды күтіп ұстау және басқару (негізгі құралдардың тозуын және жөндеуді өтеу)
5. кәсіпкерлік субсидиялар;
6. қаржылық;
7. басқа да шығыстар;
8. өндірісті және техникалық қызмет көрсетуді ұйымдастыру;
9. басқару қажеттіліктеріне арналған шығындар.

«Өндіріс шығындарын есепке алу әдісі деп өндіріс шығындарын бақылау, олардың бухгалтерлік есеп объектілерімен дұрыс және жан-жақты көрсетілуін қамтамасыз ететін және объективті жалпыланған көрсеткіштерді алуға мүмкіндік беретін әдістер мен әдістердің жиынтығы түсініледі».

Қазақстан Республикасында және Ресей Федерациясында ауыл шаруашылығы өндірісінің шығындарын есепке алудың келесі әдістері қолданылады: ауыспалы (жартылай фабрикаттар мен жартылай фабрикаттар нұсқалары); процессуалдық; реттеуші; біріктірілген.

Ауыл шаруашылығы ұйымдарының, оның ішінде астық өндірумен айналысатын ұйымдардың тәжірибесінде ең көп тараған технологиялық әдіс – жекелеген операциялар, кезең немесе өндірістік процестер бойынша бухгалтерлік есеп шоттарында шығындарды жинақтау. Өндіріс процесінің әрбір кезеңінде шығындар өндіріс пен өндірістегі жұмыс арасында, сондай-ақ өнімнің бірнеше түрлері арасында бөлінеді.

«Процессуалдық тәсіл шеңберінде шығындарды есепке алу объектілері арасында неғұрлым негізделген жатқызу және бөлу үшін шығындарды есепке алудың келесі әдістері ажыратылады: процесс-бір бапты (жинақтаушы); процесс-қадам; процесс-операциялық».

Шығындарды бақылаудың тиімді әдістерінің бірі – білікті мамандар бірлесіп жасаған шығындар есебі. Мұндай әдістерді табысты жүзеге асыру үшін ауыл шаруашылығында тәжірибесі бар, бухгалтерлік есеп пен шығындар сметасын шектеуді түсінетін мамандар қажет.

Дәл күнді белгілеу астықты есепке алу процесінің келесі қадамы болып табылады. Бақша өнімдері әдетте жылдың белгілі бір кезеңіне сәйкес келетін белгілі бір күнде келеді.

«Калькуляция – жеке баптар бойынша өнім бірлігінің өзіндік құнын калькуляциялау процесі. Есептеу процесінде жыл соңында ауыл шаруашылығы ұйымының бухгалтері өндіріс шоттарын жабады». Өндіріс шығындарының өлшемі ретіндегі өзіндік құнның маңыздылығы калькуляциялау әдістемесі мәселесінің өзектілігін анықтайды.

Калькуляция өнімнің өзіндік құны туралы ақпаратты береді, ол бағаны белгілеу және өнімнің жекелеген түрлерінің пайдасын анықтау мақсатында өнімді құндық мәнде есепке алу үшін негіз болады.

Өсімдік шаруашылығының өзіндік құны калькуляциялау объектілері бойынша жүргізіледі, бұл өнімнің негізгі және сабақтас түрлері. Астық өндірісінде өнімнің өзіндік құнын калькуляциялау объектілері астық және сабан болып табылады.

«Астық егістікке жарамды (бастапқы еңбек, оның ішінде егін жинаумен бір мезгілде немесе одан кейін өндірілген толық емес жұмыс уақыты бойынша шығындар); сабан - бос десте немесе

басқа сақтау орны. Өнімдердің саны кептіру мен пайдаланылмаған қалдықтарды алып тастап, өңдеуден кейін үйінді түрде алынады».

Осылайша, өсімдік шаруашылығының шығындары белгіленеді.

Калькуляция әдісі – бұл өндіріс шығындары мен өндіріс шығындарын есептеуде қолданылатын алгоритмдер. Өсімдік шаруашылығы саласында келесі есептеу әдістері қолданылады: «қарапайым, қосымша өнімге шығындарды қоспағанда, коэффициент, пропорционалды, аралас, стандартты».

Өндіріс шығындарын есепке алу әдісі және өндіріс шығындарын есептеу әдісі бухгалтерлік есеп әдістемесін жүзеге асырудың екі тәуелсіз, бірақ бір-бірімен тығыз байланысты техникалық аспектілері болып табылады. Өндіріс шығындарын есепке алу әдістерінің классификациясы есеп объектілері бойынша өндірістік шығындарды жинау және қорытындылау тәртібіне негізделеді, ал өндірістік шығындарды есептеу әдістерінің негізі әртүрлі басқару мақсаттарында пайдалану үшін өнімнің жеке түрлері арасында шығындарды топтастыру және бөлу әдісі болып табылады.

Қолданыстағы әдіс бойынша өнімді бағалау толығымен объективті емес, өйткені оның құнына өндіріс шығындары кірмейді.

Осы зерттеудің нәтижесінде алға қойылған мақсатқа қол жеткізілгенін және зерттеу мәселесінің шешімін растауға болады, өйткені мақалада Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының өндірістік есеп жүйесінің салыстырмалы сипаттамасы ашылған, ол шығындарды есепке алу жүйесіндегі жалпы проблемаларды анықтауға, атап айтқанда, екі елдің өндірісті есепке алу жүйесін кейіннен түсіну үшін процесс әдісін, шоттардың, элементтердің және шығындар баптарының бірыңғай жүйесін пайдалана отырып, шығындарды есепке алудың бірыңғай әдістемесін құруға мүмкіндік береді. Анықталған мәселелер авторларға оларды шешудің мүмкін жолдарын әзірлеуге және алынған нәтижелерді практикалық пайдалануға мүмкіндік береді, сонымен қатар одан әрі ғылыми зерттеулердің бағыттарын ұсынады.

Бұл зерттеудің нәтижелері ғылыми мақалаларда берілген зерттеу материалдарының логикалық жалғасы болып табылады, мұнда авторлар Қазақстан мен Ресейдегі астық өндіруге кеткен шығындардың өндірістік есебін реттеудің теориялық тәсілдеріне салыстырмалы талдау жасайды. Бұл мақалада Қазақстан мен Ресейде қабылданған тәсілдерге сәйкес астық өндірісіндегі шығындарды есепке алуды реттеудің төрт деңгейіндегі құжаттарды авторлардың салыстырмалы жүйелеуінің нәтижелері берілген, нәтижесінде өсімдік шаруашылығындағы өндірістік процесті есепке алудың екі нұсқасы ұсынылған [10].

Өсімдік шаруашылығындағы өндірістік есеп әдістемесін жетілдіру мақсатында әкімшілікке тиімді менеджментті жүргізуге көмектесу мақсатында саладағы агротехникалық іс-шараларға жұмсалған шығындарды есепке алу үшін өсімдік шаруашылығында кешенді шоттарды қолдану мүмкіндігі туралы авторлардың ұстанымы көрсетілген [11].

Қорытынды. Ауыл шаруашылығы саласында кіріс пен шығарылым арасындағы сызықтық байланыстың болмауына байланысты, соңғы өнімді алу кезіндегі өнім көлемін есепке алу бақылауды қамтамасыз ету үшін дүниежүзілік маңызы бар.

Сондықтан өсімдік шаруашылығындағы бухгалтерлік есепті ұйымдастыруды оңтайландыру үшін рекреациялық операциялар мен ресурстардың өндіріске жұмсалудың, ауыл шаруашылығы өнімдерінің өндірістен түсуін тіркеу үшін бастапқы құжаттарды пайдалану, алынған қаражаттың орынды және үнемді жұмсалуды қамтамасыз ету қажет. қаражат пен алынған өнімнің қауіпсіздігін дұрыс бақылау.

Осыған байланысты астық өндірісінің шығындары мен өнімінің жиынтық есебін ұйымдастыру мәселесін, сондай-ақ астық өндіруші кәсіпорындардың өндірістік есебінің қолданыстағы жүйесінің мәселелерін талдауды жетілдірудің жолдарын іздеу маңызды болып табылады. осы саладағы ұйымдардың тиімділігі.

Осылайша, зерттеу нәтижелерін қорытындылай келе, авторлар өндірісті есепке алудың біртұтас жүйесін, атап айтқанда элементтер мен шығындар баптарын топтастыруды, бухгалтерлік есеп жүйесін және өндірістік шығындарды есепке алу әдістемесін негіздеу қажеттілігі бар деген қорытындыға келеді. Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының өсімдік шаруашылығы өнімдерін өндіру процесін есепке алу жүйесінің интеграциялық процесінің өзектілігі бойынша.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Нурсапина К.У., Кенжин Ж.Б. Материально-техническая база зернового производства Республики Казахстан: современное состояние и перспективы // Проблемы агрорынка. – 2021. – №4. – С.200-207.
2. Донцов С.С., Баяндин М.А. Системный подход к управлению проектами в агропромышленном производстве Республики Казахстан // Проблемы агрорынка. – 2020. – №1 – С.99-105.
3. Костюкова Е.И., Феськова М.В., Кагирова М.В. Совершенствование калькулирования себестоимости продукции перерабатывающих производств // Бухучет в сельском хозяйстве. – 2019 – №12. – URL: <https://panor.ru/articles/sovershenstvovanie-kalkulirovaniya-sebestoimosti-produktsii-pererabatyvayushchikh-proizvodstv/31622.html>.
4. Шолпанбаева К.Ж., Шайханова Н.К., Сактаева А.А. Калькулирование себестоимости продукции животноводства в Республике Казахстан // Проблемы агрорынка. – 2021. – №1. – С.66-73.
5. Курманова Г.К., Суханбердина Б.Б., Уразова Б.А. Факторы производства сельского хозяйства Республики Казахстан // Экономика: стратегия и практика. – 2022. – №1, Том 17. – С.93-109.
6. Melash A.A., Bogale A.A., Mengstu S.G., Aberra D.A., Tsegay A., Mengistu D.K. Sustainable management practices for durum wheat production: Analyzing specific agronomic interventions on productivity, grain micronutrient content, and quality // Heliyon. – №9(2): e18733. – 2023 – P.1-15. – doi:10.1016/j.heliyon.2023.e18733.
7. Golova E.E., Baranova I.V., Gapon M.N. Crop Production Cost Accounting Audit // Land Economy and Rural Studies Essentials. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. European Publisher. – 2021. – vol. 113. – P.72-78. – doi:10.15405/epsbs.2021.07.10
8. Кайдарова С. Учет в сельском хозяйстве: растениеводство. – URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31110495#pos=448;-78
9. Методические рекомендации по бухгалтерскому учету затрат и выхода продукции в растениеводстве: утв. Минсельхозом РФ от 22.10.2008г. – URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_93409/
10. Сарсембаева Г.Б., Кушебина Г.М., Зарубина В.Р. Сравнительный анализ подходов регулирования затрат // Вестник Казахского университета экономики, финансов и международной торговли. – 2023. – №2. – С.231-238.
11. Баяндин М.А., Сарсембаева Г.Б. Есенжолова Ш.М. Махмұтова Г.М. Применение интегрированной системы счетов для целей управленческого учета // Вестник КазНУ. Серия Экономическая. – 2020. – №2 (132). – С.45-55.

REFERENCES

1. Nursapina K.U., Kenzhin Zh.B. Material'no-tehnicheskaja baza zernovogo proizvodstva Respubliki Kazahstan: sovremennoe sostojanie i perspektivy [Material and technical base of grain production in the Republic of Kazakhstan: current state and prospects] // Problemy agrorynka, 2021 – №4, S. 200-207 [in Russian].
2. Dontsov S.S., Bayandin M.A. Sistemnyj podhod k upravleniju proektami v agropromyshlennom proizvodstve Respubliki Kazahstan [A systematic approach to project management in the agro-industrial production of the Republic of Kazakhstan] // Problemy agrorynka, 2020 – №1, S. 99-105 [in Russian].
3. Kostyukova E.I., Feskova, M.V., Kagirova, M.V. Sovershenstvovanie kal'kulirovaniya sebestoimosti produktsii pererabatyvajushchih proizvodstv [Improving the calculation of the cost of products of processing industries] // Buhuchet v sel'skom hozjajstve, 2019 – №12 – URL: <https://panor.ru/articles/sovershenstvovanie-kalkulirovaniya-sebestoimosti-produktsii-pererabatyvayushchikh-proizvodstv/31622.html> [in Russian].
4. Sholpanbaeva K.Zh., Shajhanova N.K., Saktaeva A.A. Kal'kulirovanie sebestoimosti produktsii zhivotnovodstva v Respublike Kazahstan [Calculation of the cost of livestock products in the Republic of Kazakhstan] // Problemy agrorynka. – 2021. – №1. – S.66-73 [in Russian].

5. Kurmanova G.K., Suhanberdina B.B., Urazova B.A. Faktory proizvodstva sel'skogo hozyajstva Respubliki Kazahstan [Factors of agricultural production of the Republic of Kazakhstan] // Ekonomika: strategiya i praktika. – 2022. – №1, Tom 17. – S.93-109 [in Russian].

6. Melash A.A., Bogale A.A., Mengstu S.G., Aberra D.A., Tsegay A., Mengistu D.K. Sustainable management practices for durum wheat production: Analyzing specific agronomic interventions on productivity, grain micronutrient content, and quality // Heliyon. – №9(2): e18733. – 2023 – doi:10.1016/j.heliyon.2023.e18733.

7. Golova E.E., Baranova I.V., Gapon M.N. Crop Production Cost Accounting Audit // Land Economy and Rural Studies Essentials. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. European Publisher. – 2021. – vol. 113. – P.72-78. – doi:10.15405/epsbs.2021.07.10

8. Keulimzhaev K.K. Kudajbergenov N.A. Proizvodstvennyj i upravlencheskij uchet: uchebnoe posobie [Production and management accounting: a textbook] – Almaty: Ekonomika, 2011. – 330 s. [in Russian].

9. Metodicheskie rekomendacii po buhgalterskomu uchetu zatrat i vyhoda produkcii v rastenievodstve: utv. Minsel'hozom RF ot 22.10.2008g. [Methodological recommendations on accounting of costs and output in crop production: approved. Ministry of Agriculture of the Russian Federation from 22.10.2008] – URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_93409/ [in Russian].

10. Sarsembaeva G.B., Kushebina G.M., Zarubina V.R. Sravnitel'nyj analiz podhodov regulirovaniya zatrat [Comparative analysis of cost management approaches] // Vestnik Kazahskogo universiteta ekonomiki, finansov i mezhdunarodnoj trgovli. – 2023. – №2. – S.231-238 [in Russian].

11. Bayandin M.A., Sarsembaeva G.B., Esenzholova Sh.M., Mahmytova G.M. Primenenie integrirovannoj sistemy schetov dlya celej upravlencheskogo ucheta [Application of an integrated accounting system for management accounting purposes] // Vestnik KazNU. Seriya Ekonomicheskaya. – 2020. – №2 (132). – S.45-55 [in Russian].

Сарсембаева Г.Б., Байядин М.А., Байядина Г.Д., Бекмурзаева А.К.

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМЫ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО УЧЕТА ЗЕРНОВОДЧЕСКИХ ХОЗЯЙСТВ КАЗАХСТАНА И РОССИИ

Аннотация

В статье рассмотрены системы производственного учета зерноводческих хозяйств Республики Казахстан и Российской Федерации. При этом основной целью написания статьи является проведение сравнительного анализа характеристик производственного учета двух стран, для необходимого совершенствования и повышения эффективности данного вида подсистемы бухгалтерского учета. При подготовке данного материала были использованы методы описания, анализа и синтеза. Метод сравнительного анализа позволил провести процесс определения себестоимости зерна в сельскохозяйственном производстве Российской Федерации и Республике Казахстан. В качестве основных положений для рационального проведения производственного учета рассмотрено определение: объектов учета затрат, методов учета затрат, объектов калькулирования, калькуляционных единиц и приемов калькулирования себестоимости продукции. Представлено, что эффективность организации процесса производства в сфере сельскохозяйственного производства, и растениеводства в том числе, достигается конкретным обеспечением распределения затрат и постоянным мониторингом результатов производственно-хозяйственной деятельности. Сделаны выводы, что необходимо использовать для оптимизации организации учета в отрасли растениеводства, а также представлена необходимость анализа проблем имеющейся системы производственного учета компаний зернового производства, с целью нахождения направлений повышения эффективности функционирования предприятий растениеводческой отрасли.

Sarsembayeva G., Bayandin M., Bayandina G., Bekmurzayeva A.

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF THE PRODUCTION ACCOUNTING SYSTEM OF GRAIN FARMS IN KAZAKHSTAN AND RUSSIA

Annotation

The article considers the systems of production accounting of grain-growing farms of the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation. At the same time, the main purpose of writing this article is to conduct a comparative

analysis of the characteristics of production accounting of the two countries, for the necessary improvement and increase the efficiency of this type of accounting subsystem. Methods of description, analysis and synthesis were used in the preparation of this material. The method of comparative analysis made it possible to carry out the process of determining the cost of grain in agricultural production in the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan. As the main provisions for the rational conduct of production accounting, the definition of: cost accounting objects, cost accounting methods, calculation objects, calculation units and methods of calculating the cost of production is considered. It is presented that the efficiency of the organization of the production process in the field of agricultural production, including crop production, is achieved by providing specific cost allocation and constant monitoring of the results of production and economic activity. Conclusions are drawn that it is necessary to use to optimize the organization of accounting in the crop industry, and also the need to analyze the problems of the existing system of production accounting of grain production companies, in order to find ways to improve the efficiency of the functioning of enterprises of the crop industry is presented.

